
دمو کراسی و پوپولیسیم

ترامپ و ترامپیسیم در امریکا و فراسوی آن

نوشته

فخرالدین عظیمی

www.ketab.ir

سرشناسه: عظیمی، فخرالدین، ۱۳۳۲ -
 عنوان و نام پدیدآور: دموکراسی و پوپولیسم: ترامپ و ترامپیسم در آمریکا و فراسوی آن / نوشته فخرالدین عظیمی.
 مشخصات نشر: تهران: نشر آگاه، ۱۴۰۲.
 مشخصات ظاهری: ۱۴/۵ × ۲۱/۵ س. م. ۲۵۸ ص.
 شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۱۶-۴۷۸-۱
 وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
 موضوع: ترامپ و ترامپیسم در آمریکا و فراسوی آن.
 موضوع: ترامپ، دونالد، ۱۹۴۶ - م. -- دیدگاه‌های سیاسی و اجتماعی
 موضوع: Trump, Donald -- Political and social views
 موضوع: عوام‌گرایی
 موضوع: Populism
 موضوع: عوام‌گرایی -- ایالات متحده -- تاریخ -- قرن ۲۱ م.
 Populism -- United States -- History -- 21st century
 موضوع: دموکراسی
 Democracy
 دموکراسی -- ایالات متحده -- تاریخ -- قرن ۲۱ م.
 Democracy -- United States -- History -- 21st century
 حزب‌های سیاسی -- ایالات متحده -- تاریخ -- قرن ۲۱ م.
 Political parties -- United States -- History -- 21th century
 موضوع: ایالات متحده -- سیاست و حکومت -- ۲۰۱۷ م-
 -United States -- Politics and government-- 2017
 ایالات متحده -- سیاست و حکومت -- قرن ۲۱ م.
 United States -- Politics and government -- 21st century
 موضوع: ده‌بندی کنگره: JC۴۲۳
 رده‌بندی دیویی: ۳۲۰/۵۶۶۲
 شماره کتابشناسی ملی: ۹۴۱۱۳۶۷

فخرالدین عظیمی

دموکراسی و پوپولیسم

ترامپ و ترامپیسم در آمریکا و فراسوی آن

چاپ یکم: زمستان ۱۴۰۲، آمادهمسازی و نظارت بر چاپ: دفتر نشر آگاه

چاپ و صحافی: فرهنگ‌بان

شمارگان: ۵۵۰ نسخه

همه حقوق چاپ و نشر این کتاب محفوظ است.

انتشارات آگاه

خیابان انقلاب، بین منبری جاوید و ۱۲ فروردین، شماره ۱۳۴۰

تلفن: ۶۶۴۶۷۳۲۳، ۹۳۲، ۶۶۴۶۰

فروش اینترنتی: www.agahbookshop.com

قیمت: ۲۱۵,۰۰۰ تومان

فهرست

۷

سرآغاز

۱۵

فصل یکم: درآمد

۱۵

تاریخ‌گزینی و آینده‌گرایی

۱۸

مأموریت برای وطن

۲۲

دو حزب و دو جهان‌نگری

۲۶

تب‌وتاب نژاد

۳۰

از گروگان‌گیری تا شبیخون القاعده

۳۶

خلاف‌آمد عادت؟

۴۳

فصل دوم: پیدایش و پیشرفت

۴۵

پیشگامان بومی

۴۶

خصال و هنر

۴۹

بخت و یاوران

۵۴

هماوردان و ناظران حیران

۵۷

لویاتان لرزان؟ یگانگی و جهان‌شمولی

۶۱

رهپوی عظمت‌های حقیر

۶۵

پویایی دموکراسی

۶۷

روستایی‌اندیشی در روزگار رسم‌های جهانگیر

۷۳

فصل سوم: کنش‌ها و واکنش‌ها

۷۵

برگ بی‌برگی

۷۸

سنگرها و خندق‌ها

۸۰

پایوران ارشاد

۶ دموکراسی و پوپولیسم

۸۲	همکاری‌ها، ستیزها، کج‌روی‌ها
۸۶	در فراسوی مرزها
۹۰	امپراتوری آزادی
۹۵	فصل چهارم: در سراشیب: کارنامه و کابوس
۹۶	آغاز پایان
۱۰۱	در کارزار کشورداری
۱۰۷	ابر بی‌بازار
۱۱۱	دیوانیان و اهل سیاست
۱۱۳	فرومایگی و فرهمندی
۱۱۷	در اقلیم تقابل‌ها
۱۲۹	فصل پنجم: ساختارشناسی: فاشیسم و پوپولیسم
۱۳۹	افسانه رستگاری و افسون فاشیسم
۱۳۷	پوپولیسم
۱۵۹	فصل ششم: سرشت و زمینه‌ها
۱۵۹	سیاست و حقیقت
۱۶۹	پالیزگاه
۱۷۳	سرشت و کشش
۱۷۶	خوی دل‌باختگان
۱۷۹	فصل هفتم: سودجویی و سازگاری: ترامپ و حزب جمهوری‌خواه
۱۸۵	تکاپوهای واپسین
۱۹۰	کودتای نافرجام (۶ ژانویه ۲۰۲۱)
۱۹۶	پیگرد قضایی
۲۰۹	گزینش‌ها و تنگناها
۲۱۳	سیاست خارجی: گسست و تداوم
۲۱۷	فصل هشتم: دموکراسی: اکنون و آینده
۲۲۲	نمایش
۲۲۶	تلویزیون و تمدن
۲۳۰	مدنیت و بدویت
۲۴۱	منابع
۲۴۵	نمایه
۲۵۳	درباره نویسنده

سرآغاز

چو سودا خرد را بمالید گوش
نیارد دگر سر برآورد هوش

(سعدی)

چقدر باید به آینده مدنیت و سرنوشت روشن دموکراسی در روزگار کنونی دل بست؟ چه اندازه می توان به استواری، پویایی، و کارایی جمهوریت دموکراتیک، که یکی از دستاوردهای تمدنی درخشان بشر است، خوش بین بود؟ چرا روز به روز بر شمار بدخواهان دموکراسی، یا کسانی که از آن بهره برداری ابزاری می کنند، افزوده می شود؟ چه چیزی در پدیده هایی مانند ترامپ یا ترامپسم ویژه امریکاست و چه نمودارهایی، با صورتک ها یا سیماهای دگرگون، در سرزمین های دگر هم به چشم می خورد؟ این پژوهش کوشیده است به پرسش هایی از این گونه بپردازد. هدف آن فراتر از بررسی برهه ای از سیاست یا ناهنجاری سیاسی در امریکاست؛ کوشیده است آسیب شناسی سیاست و کردار سیاسی در روزگار ما را نیز بکاود. پیشرفت ترامپسم در امریکا، که یکی از آورده های مهم سیاست جهان است و الگویی برای این و آن، به توجهی بسنده نیاز دارد. کسانی که به دموکراسی امید بسته اند نمی توانند به دشمنان آن بی اعتنا

باشند؛ نمی‌توانند صف‌آرایی ستیزه‌جویانی را، که خیره‌سرانه، آئین‌ها یا ابزار صوری دموکراسی را به یاری گرفته‌اند، نادیده گیرند.

نگارنده در این کتاب نخواست است گزارش و شرحی متعارف به دست دهد. کوشیده است بر موضوعی پرتو افکند که نفی و تمسخر آن بسیار آسان‌تر از درک و ریشه‌یابی آن است. کسانی ترامپ‌سِم را فراتر از نمودی آشنا از رجالگی‌های روزمره یا سفلگی‌های سیاسی متعارف ننداشته‌اند و این برداشت را به جای تبیین نشانده‌اند. کسانی نیز پدیده‌هایی مانند ترامپ‌سِم را همانند کف‌های گذرای پهنه دریا دانسته‌اند و درخور توجه چندان ندیده‌اند. این داوری‌ها شتاب‌زده و نارواست. ژرفای سیاسی-اخلاقی ترامپ‌سِم از کف‌های سطح دریا بیشتر نیست ولی پیدایش آن نمودار سیلاب یا موج‌هایی توفنده است که صخره‌های اعتماد یا نااستوار مدنیت امروزی را فرو می‌کوبد؛ جمهوریت دموکراتیک و نهادهای آسیب‌پذیر آن را، که بشر با تلاش‌های پر دامنه برپا کرده است، تهدید می‌کند. جمهوریت دموکراتیک نماد و پاسدار مدنیت است و، به‌رغم همه نابسامانی‌ها، در ماندگی‌ها، و کاستی‌ها، درخور تیمارداری و پاسداری غمگسارانه. به این سبب است که مودم آگاه و آزاده هر جا بنیادهای آن را در خطر بینند به پا می‌خیزند و خاموش نمی‌مانند تجربه ترامپ‌سِم، یا جنبش‌های خویشاوند آن، به ما می‌آموزد که، در قلمرو زیست سیاسی و اجتماعی، برای پاسبانی از دستاوردهای تمدنی لرزان ولی ارجمند کنونی باید هشیار باشیم و از هیچ تلاشی فرونمانیم.

نگارنده از همان آغاز، یعنی از سال ۱۳۹۴/۲۰۱۵ اهمیت سیاسی ترامپ‌سِم در امریکا و فراسوی آن را دریافت و غفلت از آن، و پیامدهای ماندگار آن، را نشانه کوتاه‌بینی سیاسی و نظری دانست. اغلب دوستان و همکاران امریکایی من به این پدیده بی‌توجه بودند یا نگرانی چندانی نشان نمی‌دادند. من از نگاه ناظری بیرونی به جامعه امریکا می‌نگریستم. می‌گفتم باور به استواری نهادها، یا به آزمودگی و بلوغ سیاسی ملت‌هایی که از دموکراسی بهره‌ور بوده‌اند، نباید ما را از دیدن خطرها بازدارد. دلبستگی به خرد، و به کارآمدی آن در سیاست، نباید به بی‌توجهی به نقش پر دامنه بی‌خردی یا خردستیزی در قلمرو زیست سیاسی

انجامد. بیزاری از برخی چهره‌ها و جریان‌ها نباید موجب نادیده گرفتن تأثیر و کارایی آن‌ها گردد.

نیازی به یادآوری نیست که پیشینه دانشگاهی نگارنده پژوهشگری تاریخ و علم سیاست است. بررسی روشمند زیست سیاسی، قدرت و نمودارهای گوناگون آن، و به ویژه تب و تاب، نشیب و فراز، و زمینه‌های ساختاری دموکراسی و نظام ارزش‌هایی که با آن همراه است، از دغدغه‌های اصلی و حرفه‌ای زندگی من بوده است. با این ره‌توشه، و به پستوانه شناختی که از جامعه آمریکا دارم، و در سایه درگیری فکری و عاطفی که موضوع این بررسی به‌ناگزیر دامن زده است، آن را نوشته‌ام. گوشه‌هایی از مشاهدات و تأملات من در زمینه علم سیاست، که در پرتو شناخت‌شناسی تاریخی، و در بیش از سی سالی که در آمریکا به سر برده‌ام شکل گرفته است، در این کتاب بازتاب یافته است. آنچه را دیده یا تجربه کرده‌ام یا در این زمینه خوانده‌ام دستمایه ابراز نظر، یا پیشنهاد نظریه، یا طرح نکته و اشاره‌ای، درباره حال و روز دموکراسی کنونی آمریکا و سرشت ترامپسم کرده‌ام. پژواکی از بیم‌ها و نگرانی‌های شخصی من را نیز در این نوشته می‌توان یافت. کسی که در جامعه‌ای دست‌به‌گریبان با تنش‌های برآمده سیاسی بالیده است، و در آغاز جوانی خود انقلابی کوبنده و فروغ‌لغلتاننده، سرنوشت، زیستگاه، و زیست‌جهان او را دگرگون کرده است، حق دارد نشیب و فرازهای سیاسی-اجتماعی سرزمین دیگری را که اکنون، خواه‌وناخواه، وطن دوم او است، اندیشناکانه زیر نظر داشته باشد و نگران دگرگونی‌های ناخوشایند یا هراس‌انگیز آن باشد. از تحولات دو سده اخیر در زندگی بشر آموخته‌ایم که آسیب‌پذیری پوسته تمدنی شکننده ولی مهمی را که میان بشر امروزین و بربریت شکاف افکنده است، نباید ناچیز شمرد. نباید از یاد برد که خرد، و رهیافت‌ها و گفت‌وگوهای مدنی و سیاسی، در رویارویی با خشم و هیاهو می‌تواند فروماند و همه آنچه را که استوار پنداشته‌ایم به‌ناگاه در برابر یورش‌های توفنده به لرزه افتد یا بر باد رود.

تلاش در شناخت تاریخ و سیاست آمریکا، و کارکردهای کشورداری آن، شناخت چیزی است که با حال و روز و سرنوشت خود ما پیوند دارد و پیامدهای آن را از نزدیک احساس کرده‌ایم. امیدوارم خوانندگان این کتاب بیشتر دریابند که

چگونه فریب کارانی چالاک و بی پروا در چشم انبوهی از زودباوران، راهبرانی فرهمند جلوه می کنند؛ چگونه جنبش هایی را با دستاویزها و ترفندهایی مردم فریبانه، به راه می اندازند، و چگونه خود را پاسدار سنت ها و سرمایه های دستخوش خطر وانمود می کنند یا نوید رستگاری و بازآفرینی عظمت های بر بادرفته می دهند. و مهم تر از این پرسش ها، چگونه جوامعی که خود را از مدنیت بهره ور می دانند به این جنبش ها میدان و مجال پیدایش، پیشرفت، و باروری می دهند.

میدان داری سیاسی ناآزمودگان همه جا سهمگین بوده است. از تاریخ و از اندیشه ورزانی چون ماکس وبر آموخته ایم که کشورداری و مدیریت و مسئولیت ها و وظایف دیوانی نیازمند دانش و آزمودگی گسترده است. عقلانیت در نظام های دیوانی مدرن بر کاردانی تکیه دارد. رتبه و بلندپایگی هم باید استوار بر کارنامه و ابراز شایستگی باشد نه سنجه های دیگر. نمی توان هیچ ویژگی دیگری را جانشین دانش و آزمودگی و شایستگی کرد. در قلمرو اداره امور، گزینش اکنون میان نظام دیوانی و نبود آن نیست، میان دیوانیان ورزیده و آزموده و تازه کاران ناآزموده است. اینان اغلب برکشیدن خود را وام دار وابستگی به قدرتمندان اند و هنری جز وفاداری به پشتیبانان خود ندارند. در مواردی نیز ناسازیانی بختیار به ضرب رأی یا عوامل دیگر به حکومتگری رسیده اند. سخنی بر سر زبان ها بوده است که ولادیمیر لنین، رهبر انقلاب شوروی، بر آن بود که «هر آشپزی باید کشورداری بیاموزد» یا حتی «هر آشپزی می تواند کشور را اداره کند.» چیزی که لنین، در نوشته ای درباره بلشویک ها و حکومت در ۱۹۱۷، گفته بود این است: «ما خیال پرداز نیستیم. می دانیم که کارگری که مهارتی ندارد یا یک آشپز نمی تواند بی درنگ به کار اداره دولت بپردازد.» مراد لنین نفی قابلیت کارگران نبود، یادآوری اهمیت تجربه و مهارت بود. فرموده سعدی درست است که:

بوریا باف اگر چه بافنده است نبرندش به کارگاه حریر

این کتاب درباره رخدادهایی تمام شده نیست. حکایت حیرت انگیز ترامپ همچنان باقی است. داستان ترامپسزم نیز ادامه دارد و خواهد داشت و

چاره‌جویی‌ها برای رویارویی با آن نیز. در کنار پیگردهای قضایی، برخی از اهل سیاست در فکر بوده‌اند با دستاویز اصلاحیه چهاردهم قانون اساسی امریکا ترامپ را، به سبب شورش علیه قانون اساسی و ترتیبات سیاسی کشور، به‌رغم سوگند وفاداری به آن ترتیبات، بی‌بهره از صلاحیت کار دولتی و نامزدی ریاست جمهوری اعلام کنند. نمی‌دانیم این به جایی می‌رسد یا نه. کشاکش‌های قضایی - سیاسی ادامه می‌یابد. در هنگام نوشتن این سطرها ترامپ را در دادگاهی در نیویورک محاکمه می‌کنند. اتهام او کلاهبرداری از راه بزرگ‌نمایی دارایی‌های خود برای دریافت وام‌هایی بیشتر و با بهره کمتر است. یک قاضی پیشتر کلاهبرداری او را محرز دانست. دادستان نیویورک خواهان ۲۵۰ میلیون دلار جریمه و مجازات‌های مالی دیگر علیه ترامپ و دو پسر او بوده است. ترامپ از توهین به دادرسان و کارکنان دادگاه بازمانده است. او دادستانان افریقایی تبار نیویورک را با زشت‌ترین واژه‌ها نکوهیده و تعبیراتی مانند «حیوان»، «هار»، و «بی‌سروپا» را به کار گرفته است.

ترامپ به‌تازگی ژنرال مارک میلی، رئیس پیشین ستاد مشترک ارتش امریکا، را درخور اعدام دانست؛ خواهان شد کسانی که از مغازه‌ها چیزی می‌دزدند درجا کشته شوند؛ درباره مهاجران گفت خون کشور ما را «زهرآگین» می‌کنند - تعبیری که یادآور تبلیغات نازی‌هاست. برآشفته‌گی ترامپ آشکار است؛ او خود را در تنگنا می‌بیند؛ در گفتار و رفتار بی‌باک‌تر و پرخاشگرتر شده است. انباشت فشارها بر او تأثیری بر دامنه پشتیبانی‌ها از او نداشته و او را پرهوادارتر نیز کرده است. هواداران او در پشتیبانی از او درنگ نمی‌کنند. او همچنان پیشتاز هم‌اوردان جمهوری‌خواه خود است. برخی نظر سنجی‌ها محبوبیت عمومی او را بیش از بایدن دانسته‌اند. این‌ها همه پدیده ترامپسم را دهشت‌انگیزتر و درخور تأمل‌تر کرده است.

شاید کسانی که اندیشناک پیامدهای این پدیده و میدان‌یافتن نابخردی در زیست سیاسی اند این کتاب را سودمند یابند. امیدوارم این کتاب کنجکاوانی را که در پی درک پیچیدگی‌های دنیای امروزند و به تاریخ، علم سیاست، و امور جهانی توجه دارند به کار آید و دانشجویان، سیاست‌پژوهان، ایران‌اندیشان، و

کسانی که رخدادهای سیاسی جهان را - فراسوی بازتاب سطحی و گذرای آن‌ها در رسانه‌ها - دنبال می‌کنند مفید افتد. همچنین امیدوارم خوانندگان، به‌ویژه روشن‌بینانی که دموکراسی و جمهوریت را از دستاوردهای سیاسی ارجمند و ستودنی بشریت می‌دانند، این کتاب را سودمند یابند و کاستی‌های آن را بر من ببخشایند.

بشر در رهسپاری دراز خود به سوی جامعه‌ای دلپذیر و بخردانه خواهان آزادی و برابری بوده است و آرزومند سامانی سیاسی که بر قانون استوار باشد نه بر افراد؛ هم انتقاد را مجاز بداند و هم تنوع را؛ همه را در برخورداری از حق و کرامت به یک چشم بنگرد و کسی را از امتیاز و ویژه‌ای برخوردار نشمارد. دموکراسی نظامی است که با آرزوهای سیاسی بشر نزدیکی بیشتری دارد. دموکراسی بندگی را نفی می‌کند و با این کار بر خدایگانی نیز خط بطلان می‌کشد. خشنود خواهیم شد اگر این کتاب انگیزه اندیشه‌های بیشتر در این زمینه‌ها شود. گامی به سوی درک بهتر دموکراسی، شناخت امریکا، و سیاست و جامعه آن سرزمین باشد، و گوشه‌هایی از سبک و شیوه‌ای از سیاستگری سهمگینی را که دامنگیر جهان ما شده است و عقلانیت، مدنیت، و جمهوریت را تهدید می‌کند روشن کند. و البته، به فرموده حافظ:

من این حروف نوشتم چنان‌که غیر ندانست

تو هم ز روی کرامت چنان بخوان که تو دانی

جستارهای این کتاب در آستانه روی کار آمدن و آغاز کار ترامپ، در میانه کار، و در پایان روزگار ریاست جمهوری و پس از شکست انتخاباتی و آغاز پیگردهای او، و سپس نامزدی دوباره برای انتخابات ۲۰۲۴، نگاشته شده‌اند. سه بخش از این نوشته‌ها پیشتر، و به صورتی دیگر، در فصل نامه نگاه نو منتشر شده‌اند. پنج بخش دیگر برای نخستین بار منتشر می‌شوند. جستارهایی که در این باره در نگاه نو به چاپ رسید سبب شد برخی دوستان، و شماری از خوانندگان تیزبین آن فصل نامه، از من بخواهند کتابی در این زمینه منتشر کنم و در این کار تشویق‌گر من بودند. زنده‌یاد دکتر ناصر پاکدامن، دکتر عبدالکریم

لاهیجی، و آقایان پرویز دوایی و امیرحسین توکلی از کسانی بوده‌اند که نوشته‌های پیشین این نگارنده در این زمینه در نگاه‌نورا با نظر لطف و تأیید نگرستند و نظر خود را بیان کردند. شماری دیگر هم از تشویق نگارنده در پیگیری این بررسی فرونماندند. پس از مدتی خودداری و دودلی پذیرفتم و با افزودن تأملات و نوشته‌های تازه کوشیدم روایت را در حد ممکن گویاتر کنم و تصویر رساتر و روشن‌تری از جامعه سیاسی یا دموکراسی کنونی امریکا و چالش‌هایی که با آن دست‌به‌گریبان است در میان نهم.

از بازنگری نوشته‌هایی که پیشتر منتشر شده‌اند بازنمانده‌ام ولی کوشیده‌ام حال و هوای لحظه‌های نوشتن آن‌ها تا حدی برجا ماند و خواننده آن‌ها را دریابد. به برخی نکته‌ها، مایه‌ها، و زمینه‌های موضوع به‌ناگزیر در بیش از یک فصل اشاره شده است. این اشارات یا بازگفت‌ها بازتاب‌هایی از تداوم و تطور شیوه نگریستن من در جایگاه شاهد و گزارشگر، و نموداری از تحول تلاش‌های من در تبیین موضوع، بوده است. شیوه برشمردن و تحلیل رخدادها از چند و چون شکل‌گیری و اهمیت‌یابی آن‌ها برکنار نبوده است.

از دوست دیرین آقای علی میرزایی، سردبیر فصلنامه نگاه‌نو، و از آقای حسین حسین‌خانی، مدیر محترم انتشارات آگاه، و دیگر دست‌اندرکاران آن انتشارات و از همه کسانی که من را به نگارش در این باره برانگیختند، و در کار انتشار این کتاب یاری کردند، سپاسگزارم. مسئولیت خطاها و کاستی‌ها بر دوش من است.

کوه تمکین حبایم از شکیب ما مگوی
جلوه موج سراپیم از قرار ما مپرس
بید مجنونیم برگ ما زبان خامشی است
گل بچین از برگ ما، احوال بار ما مپرس

(صائب تبریزی)